

вчиненню злочину, та вимагати від відповідного органу державної влади, місцевого самоврядування, громадської організації, підприємства, установи, організації вжиття необхідних заходів для їх усунення», що, до речі, вже було зроблено при прийнятті в 2015 році Закону України «Про НАБУ», але, розповсюджується лише на детективів НАБУ і прокурорів САП. Це однозначно буде позитивно впливати на профілактику злочинності в нашій державі, тим більше, і під час цієї кровопролитної війни із агресором.

Насамкінець, я впевнений, що в разі прийняття такого законопроекту і норм, які в ньому запропоновані, значно покращиться не тільки протидія злочинності і корупції в нашій державі, тобто, нашому внутрішньому ворогу, але і суттєво підвищиться рівень стану дотримання конституційних прав і свобод громадян та правопорядку взагалі, що неминуче допоможе здолати і нашого зовнішнього ворога.

Слава Україні! Слава ЗСУ! Разом до Перемоги!

Басиста Ірина Володимирівна,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЗАХОДИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ РОСІЄЮ ШКОДИ ВНАСЛІДОК ВЧИНЕНИХ ЗЛОЧИНІВ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ

(продовження огляду)¹

Вже неодноразово зазначалося у ЗМІ, виступах та на шпальтах відповідних юридичних оглядів, що поряд із національними розслідуваннями тих злочинів, які вчиняють представники країни-агресорки, у низці країн тривають власні розслідування, як і у МКС [1,

¹ Розпочато на шпальтах збірника Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html> (Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, геноциду, агресії та злочинів проти людяності С.17-44). Продовжено у тезах доповідей: «Перспективи відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах»: Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: матеріали науково-практичного семінару (Львів, 2 грудня 2022). Львів: ЛьвДУВС. 2022. С. 6–11. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>; «Окремі проблеми притягнення до відповідальності за вчинення тяжких міжнародних злочинів, відшкодування завданої шкоди та кроки на їх вирішення (продовження огляду)». Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір». 31 березня 2023 року. м. Львів: ППО НУ «Львівська політехніка». 2023.; «Невідворотність відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах (продовження огляду)». Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана, 19 травня 2023 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 17–21.

с. 17–21; 2, с. 144–150]. Також й «робота слідчих і прокурорів, залучених до розслідування воєнних злочинів РФ у рамках міжнародної слідчої групи набуває розвитку. Під час зустрічі 5 жовтня в Гаазі була підписана додаткова угода, за якою до її складу увійшов Європол з усіма його можливостями у розслідуванні воєнних злочинів» [3]. Тобто наявна серйозна підтримка Європолу і Євроюсту, «як у рамках Спільної слідчої групи, так і у розслідуваннях на національному рівні» [3].

Серед цілої низки таких важливих питань у перебігу вказаних розслідувань, як постійна взаємодія, формування належної доказової бази та кроки на випередження знищенню доказів тощо, своє чільне місце займає необхідність наявного і дієвого міжнародного механізму з відшкодування шкоди, що завдана фізичним і юридичним особам та державі Україна внаслідок протиправних дій РФ, про нагальність створення якого вже йшлося раніше [4]. Не слід стверджувати, що «це нова практика для міжнародної спільноти, адже відомі «кейси» виплат з боку Німеччини після Першої та Другої Світових війн. Частина цих грошей досі отримують постраждалі євреї, в'язні німецьких концтаборів, Праведники народів світу. Є і свіжіші в історичному контексті приклади, як-то виплати Іраку на користь Кувейту. Приклад, який, мабуть, найбільше підходить до нашої ситуації – це наслідки вторгнення Іраку до Кувейту в 1990 році. Тоді у справу втрутилася Рада Безпеки ООН, яка, серед іншого, створила Компенсаційну Комісію ООН (UN Compensation Commission, UNCC), що розглядала вимоги про компенсацію, яку вимагали постраждалі громадяни та компанії з Кувейту, а також сама держава. Комісія працювала понад 30 років та здійснила виплати постраждалим у цій війні на \$52,4 млрд. Останній платіж за репараціями Кувейту за війну в Перській затоці Ірак зробив 2021 року. Також М. Ключковський підкреслює, що, принципова відмінність історії з Кувейтом від нашої ситуації полягала в тому, що тоді був знайдений спосіб, як змусити Ірак сплатити компенсації. ООН розробила механізм, за яким Ірак спрямовував 35 % від своїх нафтових доходів у компенсаційний фонд, який був створений при UNCC» [5].

Отже міжнародний компенсаційний механізм (складовою частиною якого є й Реєстр збитків, який забезпечить постраждалим виплати компенсацій за шкоду, завдану агресором [6]), серед іншого, полягає й у відшуканні правових підстав і законних процедурних можливостей звернення Україні та українцям заморожених, а у подальшому й арештованих активів, за матеріальну і моральну шкоду, що завдана триваючою на українських теренах війною. Якщо означений механізм не буде мати належного юридичного (не політичного чи популістського) обґрунтування та прогнозованих, аргументованих і наступальних заходів та кроків, то, на жаль, є ймовірність того, що можуть частково справдитися упередження скептиків про те, що заморожені російські активи можуть залишитися без «належної реалізації» або ж що «доведеться їх повернути РФ» [5].

про справжні витоки таких неоптимістичних прогнозів згодом ще піде мова. Саме тому дуже важливим є такий черговий організаційний крок, що «...17 травня 2023 року на Саміті голів держав та урядів Ради Європи в Рейк'явіку підписано політичну декларацію про створення міжнародного Реєстру збитків, що зазнала Україна внаслідок повномасштабного вторгнення росії. Цей реєстр визначає орієнтири щодо виплати росією компенсацій Україні за моральну та матеріальну шкоду, завдану війною. Одним з основних джерел таких виплат логічно можуть стати кошти рф, заморожені в західних державах. Для початку йдеться про гроші, які вже знаходяться на рахунках у західних партнерів України. Решту компенсацій доведеться стягувати з росії завдяки механізмам, які на сьогодні ще остаточно не пропрацьовані. Згідно з повідомленнями українського Мін'юсту, обсяг державних коштів рф, що заморожені на Заході, становлять понад \$350 млрд» [5].

Цій події передували десятки інших організаційних заходів та зустрічей. Так, «Єврокомісія ще в листопаді минулого року опублікувала так званий Options Paper, у якому виклала своє бачення того, як може виглядати цей процес. Він містить цікаві ідеї про те, як використовувати активи рф ще до їх конфіскації – наприклад, активно ними управляти та спрямовувати отриманий прибуток на виплату репарацій Україні, – розповідає Ключковський, – Відгуком цього документу є заголовки, які нещодавно розійшлися у ЗМІ про те, що начебто ЄС вважає, що активи рф рано чи пізно мають бути повернуті росії». «Ця теза справді міститься в Options Paper, але вона впливає із суті санкційного режиму замороження цих активів, який за визначенням є тимчасовим». «Однак у документі міститься ключова фраза про те, що повернення активів росії може відбуватися у формі «взаємозаліку» проти російського зобов'язання про виплату репарацій. Інакше кажучи – усі опції залишаються на столі, і країни ЄС перебувають у пошуку варіантів, які зрештою спрацюють», – резюмує Маркіян Ключковський [5]. Також у листопаді 2022 року «Генасамблея ООН ухвалила резолюцію, де державам-членам ООН у співпраці з Україною рекомендувалося створити міжнародний реєстр збитків для фіксації доказів та претензійної інформації щодо збитків, утрат або пошкоджень для всіх зацікавлених фізичних і юридичних осіб України, спричинених російською агресією. Такий реєстр також сприяв би та координував збір доказів. У лютому уряд Нідерландів офіційно погодився на створення міжнародної організації Реєстр збитків, завданих Україні російською агресією, в Гаазі» [7].

Крайнім заходом та, одночасно, й передумовою підписання декларації про створення міжнародного Реєстру збитків, була спільна декларація України та Німеччини, «...яку під час зустрічі в Берліні схвалили президент України Володимир Зеленський та канцлер Німеччини Олаф Шольц. Текст документа опублікував Офіс президента» [7]. Перед цим заступниця Міністра юстиції України Ірина Мудра повідомляла, що запровадження реєстру

«...фіналізується. Офіційний старт дасть підписання договору на Саміті очільників держав та урядів Ради Європи в Ісландії. Україна очікувала, що до договору долучаться щонайменше 40 країн-членів Ради Європи та країни-спостерігачі, як-от США, Канада, Японія. Українська сторона разом із голландськими колегами готується до максимально швидкого запуску реєстру. Вже знайдено приміщення в Гаазі; обговорюється система його безпеки та захисту, адже очікується, що росіяни намагатимуться втрутитися в роботу реєстру і влаштувати різноманітні диверсії. Також триває підбір персоналу, формування органів управління юридичної особи-власника цього реєстру, підбір IT-рішень для максимальної диджиталізації реєстру, закупівля IT-обладнання, розробка правил і процедур як для роботи самого реєстру, так і для форми заяв, які потрібно буде подавати усім постраждалим: громадянам України, бізнесу, державі» [7].

За повідомленням Інтерфакс-Україна, в Брюсселі на прес-конференції, анонсуючи участь разом із президентом Європейської Ради Шарлем Мішелем у саміті Європейської Ради, Президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляен зазначила, що створення в Гаазі реєстру руйнувань це перший крок, але дуже хороший у напрямі російської компенсації [8]. А вже під час спільної прес-конференції з прем'єр-міністеркою Ісландії Катрін Якобсдоттір, як передає Цензор.НЕТ із посиланням на Укрінформ, Президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляен, серед іншого, підкреслила, що «...переконана, що саміт в Рейк'явіку відбувається у дуже правильний час. Перш за все, важливою його темою буде відповідальність Росії за злочин агресії, який вона постійно здійснює, продовжуючи війну проти України. Я дуже задоволена тим, що ми матимемо реєстр збитків (завданих Росією в Україні. – ред.), який є важливим для встановлення справедливості». «Вона зауважила, що цей реєстр є також дуже важливим у контексті зусиль з відбудови України та у встановленні правосуддя щодо жертв російської агресії. Ми знаємо, що українці б'ються дуже хоробро за свій суверенітет та за цілісність своєї території. Вони воюють за принципи міжнародного права та Хартії ООН. Тож вони б'ються і за нас. Таким чином, для нас є почесним завданням стояти поряд з Україною та підтримувати її так довго, як це буде необхідним» [9].

Отож, «...створення реєстру збитків у Гаазі, підтримали або пообіцяли підтримати після завершення внутрішніх процедур 43 держави, у тому числі усі держави G7 (включаючи США, Канаду та Японію, що не є членами Ради Європи). У складі Ради Європи – 46 членів. 7 держав-членів РЄ вирішили не долучатися до цієї «антиросійської» домовленості. Договір передбачає створення бази даних для фіксації доказів втрат або збитків, завданих державі Україна, фізичним та юридичним особам через протиправні дії РФ, починаючи з 24 лютого 2022 року. Також у цю базу даних вноситимуть фінансові претензії постраждалих до РФ. Передбачається,

що узгоджені та підтверджені претензії будуть реалізовані згодом, коли міжнародна спільнота узгодить механізм компенсації та джерела його наповнення. В офіційно підписаних у Рейк'явіку документах є посилання на цей майбутній механізм з позначенням того, що його ще мають узгодити» [10]. Згодом вже йшлося про шість тих держав, «...хто наразі на став підписувати угоду: Азербайджан, Вірменія, Боснія і Герцеговина, Угорщина, Сербія та Туреччина» [11].

Своєю чергою, у перших числах липня 2023 року «...країни G7 заявили про необхідність створити міжнародний механізм відшкодування збитків Україні, йдеться в тексті Спільної декларації на підтримку України, опублікованому на сайті Офісу президента». Якщо детальніше, то у цьому документі мова про створення міжнародного механізму відшкодування збитків, втрат або поранень, завданих російською агресією, і готовність вивчити варіанти розробки відповідних механізмів. Також, серед іншого, висловлено підтримку зусиль міжнародних механізмів, таких як Міжнародний кримінальний суд та підтверджено, що, «відповідно до наших правових систем, суверенні активи Росії в наших юрисдикціях залишатимуться знерухомленими доти, доки Росія не заплатить за шкоду, якої вона завдала Україні» [12].

Що стосується національного законодавства, то однією із крайніх знакових у цій царині ініціатив є набрання 22 травня чинності Законом України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [5].

Список використаних джерел

1. Басиста І.В. Невідворотність відшкодування росією шкоди внаслідок вчинених злочинів на українських теренах (продовження огляду). Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана, 19 травня 2023 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 17–21.

2. Басиста І.В. Притягнення до відповідальності за вчинені міжнародні злочини в Україні: нові кроки у розслідуванні Міжнародного кримінального суду (продовження огляду). Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи» (Запоріжжя, 18 травня 2023 року). м. Запоріжжя: Класичний приватний університет... 2023. Львів –Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 144-150. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/220>.

3. Політсили не впливають на роботу Спільної слідчої групи щодо злочинів РФ – Генпрокурор. Хвиля. 17.10 2023. URL: <https://war.hvilya.net/uk/281153-politsily-ne-vliayut-na-rabotu-sovmestnoy-sledstvennoy-gruppu-po-prestupleniyam-rf-genprokuror>.

4. Олег Бесараб Рада закликала країни-учасниці Міжнародного кримінального суду арештувати путіна. UA.NEWS. 20.03.2023. URL: <https://ua.news/ua/ukraine/rada-pryzvala-strany-uchastnytsy-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-suda-arestovat-putyna>.

5. Маргарита Яковлева-Ормоцадзе У Рейк'явіку презентували міжнародний Реєстр збитків від російсько-української війни. Як українцям ним скористатися? І чому стягнення компенсацій з країни-агресора просувається настільки повільно. MIND.UA. 17.05.2023. URL: <https://mind.ua/publications/20257133-u-rejkyaviku-prezentuvali-mizhnarodnij-reestr-zbitkiv-vid-rosijsko-ukrayinskoji-vijni-yak-ukrayincyam-n>.

6. Український генпрокурор: Високо цінуємо експертну та технічну допомогу Ради Європи, вдячні за підтримку у створенні Реєстру збитків. INTERFAX Україна. 26.04.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/906296.html>.

7. Ірина Сітнікова Міжнародний реєстр збитків через агресію РФ представлять уже наступного тижня. Це перший етап для компенсацій. 14.05.2023. <https://hromadske.ua/posts/mizhnarodnij-reyestr-zbitkiv-cherez-agresiyu-rf-predstavlyat-vzhe-nastupnogo-tizhnya-ce-pershij-etap-dlya-kompensacij>.

8. У Гаазі буде створено реєстр руйнувань через російську агресію в Україні. Інформаційний Спротив. 15.05.2023. URL: <https://sprotyv.info/news/u-gaazi-bude-stvoreno-reestr-rujnuvan-cherez-rosijsku-agresiyu-v-ukraini/>.

9. Однією з головних тем на порядку денному саміту Ради Європи буде притягнення Росії до відповідальності, – фон дер Ляєн. ЦЕНЗОР. NET. 16.05.2023. URL: https://censor.net/ua/news/3418833/odniyeyu_z_golovnyh_tem_na_poryadku_dennomu_samitu_rady_yevropy_bude_prytyagnennya_rosiyi_do_vidpovidalnosti.

10. 43 держави схвалили угоду про реєстр збитків від агресії РФ, що прокладає шлях до компенсацій. Українська Правда, Європейська Правда. 17.05.2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/05/17/7161853/>.

11. Шість держав, у тому числі 1 член ЄС, відмовилися від угоди про реєстр злочинів РФ. Українська Правда, Європейська Правда. 17.05.2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/05/17/7402606/>.

12. Країни G7 визнали необхідність створення механізму відшкодування збитків Україні – текст декларації. INTERFAX Україна. 12.07.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/922476.html>